

STATYSTYCZNA ANALIZA DANYCH

III i V semestr studiów inżynierskich w PJATK,
2018/2019

Prowadząca: dr hab. Elżbieta Ferenstein, profesor PJATK

Cel wykładu - poznanie podstaw analizy danych

- statystyka opisowa
- modelowanie probabilistyczne
- wnioskowanie statystyczne

Tematyka wykładu SAD

- Metody graficzne prezentacji danych jakościowych i ilościowych. Statystyki próbkowe. Histogramy, wykresy ramkowe.
- Prawdopodobieństwo, niezależność zdarzeń, twierdzenie Bayes'a.
- Zmienne losowe, rozkłady prawdopodobieństwa i ich parametry, wybrane rozkłady prawdopodobieństwa.
- Podstawowe statystyki i ich własności, przedziały ufności, testy parametryczne dla średnich i wariancji jednej i dwu populacji, regresja liniowa jednowymiarowa.

Informacje praktyczne

Kontakt: PJATK pok. 308,

elzbieta.ferenstein @pja.edu.pl lub elaw@pja.edu.pl

Konsultacje: pok. 308 (po umówieniu) lub po (przed) wykładzie.

Wykłady umieszczone są na

ftp/public/elaw/SAD2018inf

Ćwiczenia umieszczone są na

ftp/public/asier/Informatyka dzienne

Zaliczenie ćwiczeń:

skala punktowa: 100 punktów = 98 punktów za zadania domowe + 2 punkty za wszystkie obecności na ćwiczeniach..

Ocena z ćwiczeń: ≥ 91 pkt: bdb; ≥ 81 pkt: db+; ≥ 71 : db;
 ≥ 61 : dost +; ≥ 51 : dost.

Ocena dostateczna zalicza ćwiczenia i jest warunkiem dopuszczenia do egzaminu.

Na ćwiczeniach obowiązuje znajomość materiału omawianego na wykładach.

Egzamin: zadania z zakresu wykładu i ćwiczeń.

Wymagania wstępne: Analiza I i II, Matematyka Dyskretna.

Software: pakiet SAS, Excel.

Literatura podstawowa:

- Jacek Koronacki, Jan Mielniczuk: *Statystyka dla studentów kierunków technicznych i przyrodniczych*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne 2001.
- Elżbieta Ferencstein: *Statystyczna Analiza Danych, slajdy na FTP (public)*, katalog elaw, folder SAD2017

Literatura uzupełniająca:

- Janina Jóźwiak, Jarosław Podgórski: *Statystyka od podstaw*, PWE, Warszawa 2001(3), wyd. V (VI).
- Przemysław Grzegorzewski i inn.: *Rachunek prawdopodobieństwa i statystyka*, WSISiZ, Warszawa 2001.
- Amir D. Aczel: *Statystyka w zarządzaniu*, PWN, Warszawa 2000.
- K. Bobecka, P. Grzegorzewski, J. Pusz: *Zadania z rachunku prawdopodobieństwa i statystyki*, WSISiZ, Warszawa 2003.
- Mieczysław Sobczyk: *Statystyka*, PWN 2005.
- Marek Cieciora, Janusz Zacharski: *Metody probabilistyczne w ujęciu praktycznym*, Vizja 2007.

STATYSTYKA OPISOWA

Techniki wstępnej analizy danych i ich prezentacji:

- **gromadzenie**, przechowywanie danych, analiza danych surowych
- **prezentacja** danych: tabele, wykresy, parametry liczbowe obliczane dla danych.

Cel:

- **charakteryzacja** danych - w **zwięzłej formie** odzwierciedlająca pewne ich **cechy**, np. średni dochód, średnie zużycie paliwa, ..
- **odnalezienie** różnego rodzaju **regularności** (nieregularności) ukrytych w danych, **zależności** między podzbiorami danych.

- ❑ Obejrzenie danych surowych – nieprzetworzonych, niepogrupowanych, niezorganizowanych.
- ❑ Poznanie sposobu i celu zebrania danych:
 - ◆ jaką cechą mierzono (obserwowano) ?,
 - ◆ w jakich jednostkach ?,
 - ◆ ile wykonano obserwacji (liczebność zbioru danych), w jakich warunkach – czy nie zgubiono części danych, dane brakujące, czy jest możliwość przekłamań ?
 - ◆ czy celem zebrania danych ma być odpowiedź na konkretne pytania ?

- ❑ **Cel badania statystycznego:** poznanie charakterystyk dużej zbiorowości obiektów (osoby, przedmioty, zjawiska, możliwe wyniki eksperymentów ...) na podstawie obserwacji cech (danych) jedynie niektórych wylosowanych obiektów
- ❑ **Populacja:** zbiór obiektów badanych ze względu na określoną cechę nazywaną **zmienną**
- ❑ **Próbka (próba)** zbiór cech zbadanych obiektów (jednostek) populacji
- ❑ **Rodzaje cech:**
 - mierzalne (ilościowe) – wyrażone za pomocą wartości liczbowych mianowanych: ciągłe lub dyskretne (skokowe)
 - niemierzalne (jakościowe) – wyrażone w sposób opisowy

Przykłady cech statystycznych

mierzalne ciągłe:

- wzrost
- waga
- czas realizacji ...

mierzalne skokowe:

- liczba pracowników
- liczba dzieci
- liczba przedmiotów...

niemierzalne:

- płeć
- wykształcenie
- marka samochodu...

Populacja

badana cecha (zmienna)

zebrane dane (próbka)

♦ zbiór detali	jakość detalu	zbiór jakości zbadanych detali
♦ zbiór komputerów w sieci	liczba awarii komputera w danym okresie	zbiór liczb awarii wybranych komputerów w danym czasie
♦ zbiór projektów przysłanych na konkurs	ocena projektu	zbiór ocen wybranych projektów
♦ zbiór osób w zespole pracowników	staż pracy	zbiór staży pracy (lat pracy) wylosowanych osób

Podstawowe pojęcia statystyki

Populacja i próba

Populacja

Próba

Siedem wybranych losowo osób
oznaczonych kolorem czerwonym

- **Badanie statystyczne pełne** (kompletne, całkowite, wyczerpujące) to badanie oparte o dane obejmujące wszystkie jednostki populacji.
- **Badanie statystyczne częściowe** (niekompletne, niepełne) to badanie oparte o dane obejmujące wybrane jednostki populacji.
- **Próba** to podzbiór populacji generalnej wykorzystywany w badaniu częściowym.
- **Próba reprezentatywna** to próba wybrana w sposób losowy i mająca dostateczną liczebność.
Aby wyniki badania próby można było odnieść do zbiorowości generalnej (uogólnić) próba musi być reprezentatywna.

Opracowanie materiału statystycznego

- **Szereg szczegółowy (wyliczający)** – uporządkowany ciąg obserwowanych wartości badanej cechy statystycznej.
- **Szereg rozdzielczy (strukturalny)** – materiał statystyczny podzielony na grupy (klasy) według wybranego kryterium, zapisany w postaci tabelarycznej, z podaniem liczebności (lub częstości) każdej z wyodrębnionych grup,.
- Szeregi rozdzielcze są wynikiem operacji grupowania danych.
- W przypadku cechy mierzalnej z małą liczbą wariantów cechy tworzy się szeregi rozdzielcze **punktowe**.
- Gdy wariantów jest dużo buduje się szeregi rozdzielcze **przedziałowe**.
- Szereg rozdzielczy cechy mierzalnej opisuje **rozkład empiryczny** badanej cechy.

Opracowanie materiału statystycznego

Przykład (szereg rozdzielczy punktowy)

Liczba pracowników w poszczególnych przedsiębiorstwach pewnego koncernu wynosi:
100; 125; 170; 144; 144; 235; 301; 100; 100; 170; 144; 235; 100; 301; 170; 301;
125; 125; 235, 125:125; 100; 144; 301; 144; 144; 170; 144; 144; 144.

Są to tzw. *dane surowe*. Opisują cechę mierzalną skokową.

Po uporządkowaniu danych (np. rosnąco) dostajemy szereg wyliczający (zapisany w 2 wierszach tabeli).

100	100	100	100	100	125	125	125	125	125	144	144	144	144	144
144	144	144	144	170	170	170	170	235	235	235	301	301	301	301

Ponieważ w zbiorze danych mamy tylko 5 wariantów cechy tworzymy szereg rozdzielczy punktowy postaci

Grupa	Liczebność
100	5
125	5
144	9
170	4
235	3
301	4
SUMA	30

Opracowanie materiału statystycznego

Przykład (szereg rozdzielczy przedziałowy)

Powierzchnie użytkowe (w m²) badanych 69 sklepów przedstawia uporządkowany szereg wartości cechy:

76; 81; 83; 85; 87; 91; 93; 94; 95; 97; 99; 104; 111; 112; 113; 114; 116;
118; 119; 120; 121; 122; 123; 125; 126; 127; 128; 128; 129; 130; 131;
132; 133; 133; 135; 135; 136; 137; 138; 138; 141; 141; 141; 141; 143;
144; 146; 146; 148; 148; 152; 155; 158; 159; 161; 162; 163; 165; 166;
167; 178; 179; 179; 182; 184; 184; 193, 198; 200.

Powierzchnia jest cechą mierzalną ciągłą, dlatego przeprowadzimy grupowanie statystyczne danych tworząc szereg rozdzielczy, z przedziałami klasowymi o rozpiętości 20 m² i początkiem pierwszego przedziału klasowego równym 70 m².

Otrzymany szereg rozdzielczy (liczebności) ma postać:

przedział	70-90	90-110	110-130	130-150	150-170	170-190	190-210
liczebność	5	7	17	21	10	6	3

(przyjęto przedziały lewostronnie domknięte, prawostronnie otwarte)

Opracowanie materiału statystycznego

Szereg rozdzielczy częstości uzyskujemy zastępując liczebności przez odpowiadające im częstości (częstości względne)

$$\text{częstość} = (\text{liczebność grupy}) / (\text{liczebność łączna})$$

Szereg rozdzielczy częstości dla prezentowanych danych ma postać

przedział	70-90	90-110	110-130	130-150	150-170	170-190	190-210
częstość	0,07	0,10	0,25	0,30	0,14	0,09	0,04

w ujęciu procentowym

przedział	70-90	90-110	110-130	130-150	150-170	170-190	190-210
częstość	7%	10%	25%	30%	14%	9%	4%

Opracowanie materiału statystycznego

Szeregi rozdzielcze skumulowane

przedział	70-90	90-110	110-130	130-150	150-170	170-190	190-210
liczebność skumulowana	5	12	29	50	60	66	69

przedział	70-90	90-110	110-130	130-150	150-170	170-190	190-210
częstość skumulowana	0,07	0,17	0,42	0,72	0,87	0,96	1,00

przedział	70-90	90-110	110-130	130-150	150-170	170-190	190-210
częstość skumulowana (%)	7%	17%	42%	72%	87%	96%	100%

Opracowanie materiału statystycznego

Tworzenie szeregu rozdzielczego z przedziałami klasowymi wymaga ustalenia:

- liczby klas (k),
- rozpiętości przedziałów klasowych

Rekomendowane wartości liczby klas zależą od liczebności danych (n):

- według tabeli

Liczba obserwacji	Liczba klas
40-60	6-8
60-100	7-10
100-200	9-12
200-500	11-17

- według wzorów

- $k \approx \sqrt{n}$
- $k \approx 1 + 3,322 \log n$

(W praktyce liczba przedziałów klasowych waha się od kilku do kilkunastu)

Opracowanie materiału statystycznego

Przybliżoną rozpiętość przedziałów klasowych (przy założeniu ich jednakowej rozpiętości) podaje wzór

$$h \approx \frac{x_{\max} - x_{\min}}{k}$$

Rzeczywiste rozpiętości przedziałów powinny być nieco większe, ponieważ:

- muszą być rozłączne,
- ich suma powinna obejmować wszystkie obserwacje,
- najmniejsza obserwowana wartość cechy powinna znajdować się w pobliżu środka pierwszego przedziału klasowego.

Dla cechy ciągłej nie mogą występować klasy bez elementów.

Wykorzystując komputerowe pakiety statystyczne można w trybie interaktywnym modyfikować omawiane parametry i generować różne szeregi rozdzielcze, co umożliwia lepsze poznanie rozkładu empirycznego badanej cechy.

Prezentacja graficzna danych

- Alternatywną formą prezentacji szeregów statystycznych są wykresy. W zależności od potrzeb i typu danych wykorzystuje się różne typy wykresów (słupkowe, liniowe, kołowe, kartogramy itp.)
- W przypadku szeregów rozdzielczych punktowych najczęściej stosuje się wykres słupkowy, bądź kołowy. Ich konstrukcję ilustruje poniższy przykład.

Przykład (prezentacja graficzna danych jakościowych)

Liczby studentów w kraju na różnych kierunkach studiów w roku ak. 1990/91 oraz 1997/98 podane są w tabeli.

Wykonamy:

- wstępną analizę danych
- wykresy słupkowe (procentowe, ilościowe)
- wykresy kołowe

Prezentacja materiału statystycznego

Tablica danych

Grupa kierunków	rok 1990/91		rok 1997/98	
	liczba	%	liczba	%
pedagogiczne	99552	18,3	91100	7,2
humanistyczne	69088	12,7	110565	8,7
prawne i nauki społeczne	133824	24,6	566475	44,8
nauki ścisłe i przyrodnicze	144704	26,6	292110	23,1
medyczne	81600	15,0	95550	7,6
pozostałe	15232	2,8	109200	8,6
ogółem	544000	100,0	1265000	100,0

Opis danych surowych:

- 2 próbki o licznościach $n_1 = 544000$ oraz $n_2 = 1265000$
- cecha jakościowa: grupa kierunków studiów
- 6 kategorii (atrybutów) cechy
- atrybuty: grupa kierunków pedagogicznych, humanistycznych, medycznych,

Najliczniejsze grupy kierunków:

- nauki ścisłe i przyrodnicze w 1990/91 roku
- prawo i nauki społeczne w 1997/98 roku

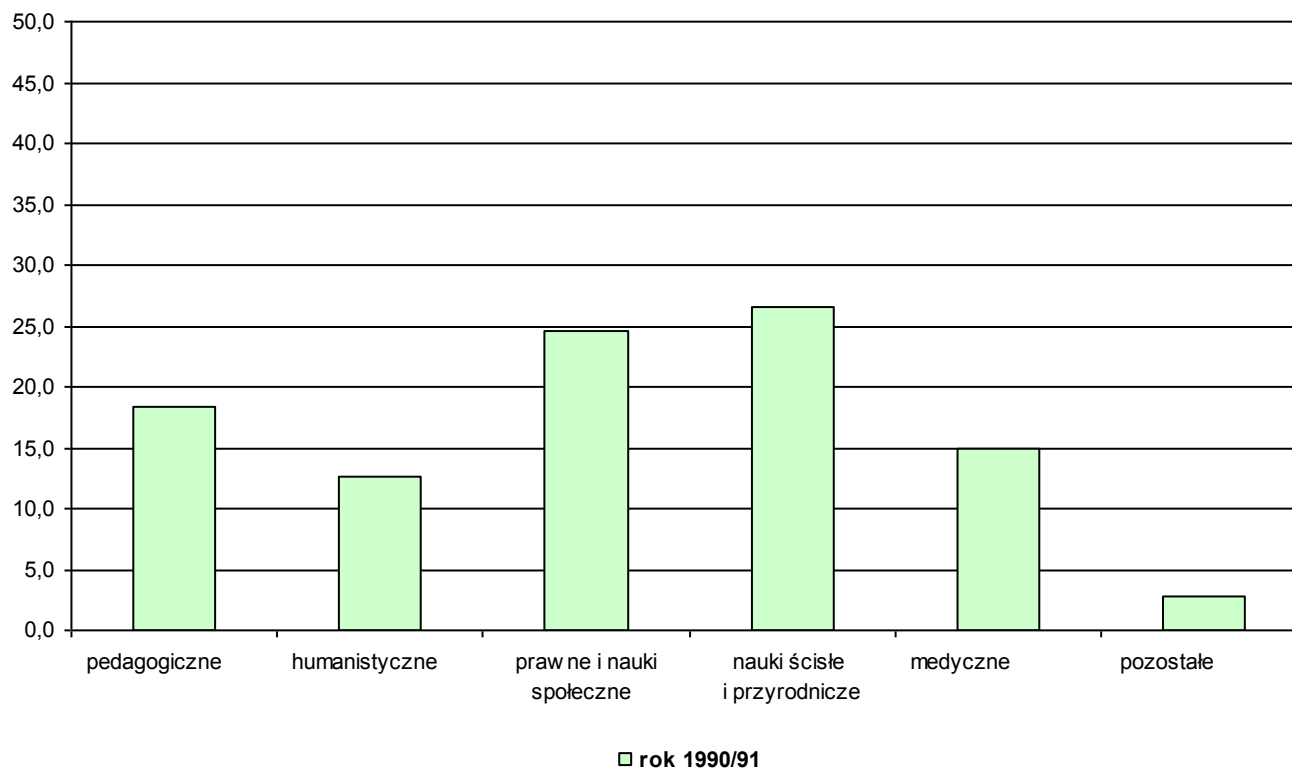
Procentowy udział klasy

$(\text{liczność klasy} / \text{liczność próbki}) * 100\% = \text{częstość} * 100\%$

Prezentacja materiału statystycznego

Wykres słupkowy

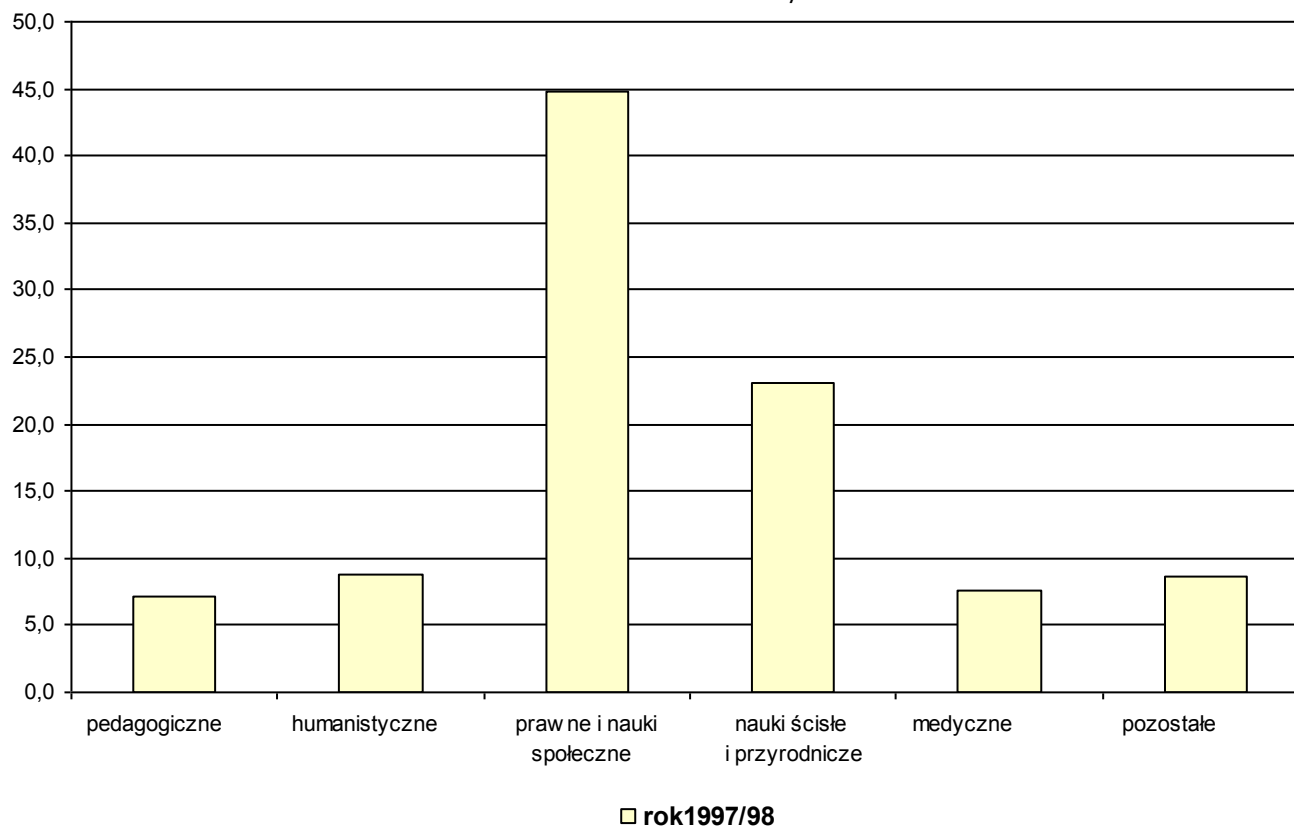
Wykres słupkowy procentowego udziału grup kierunków studiów
w roku akad. 1990/91

Prezentacja materiału statystycznego

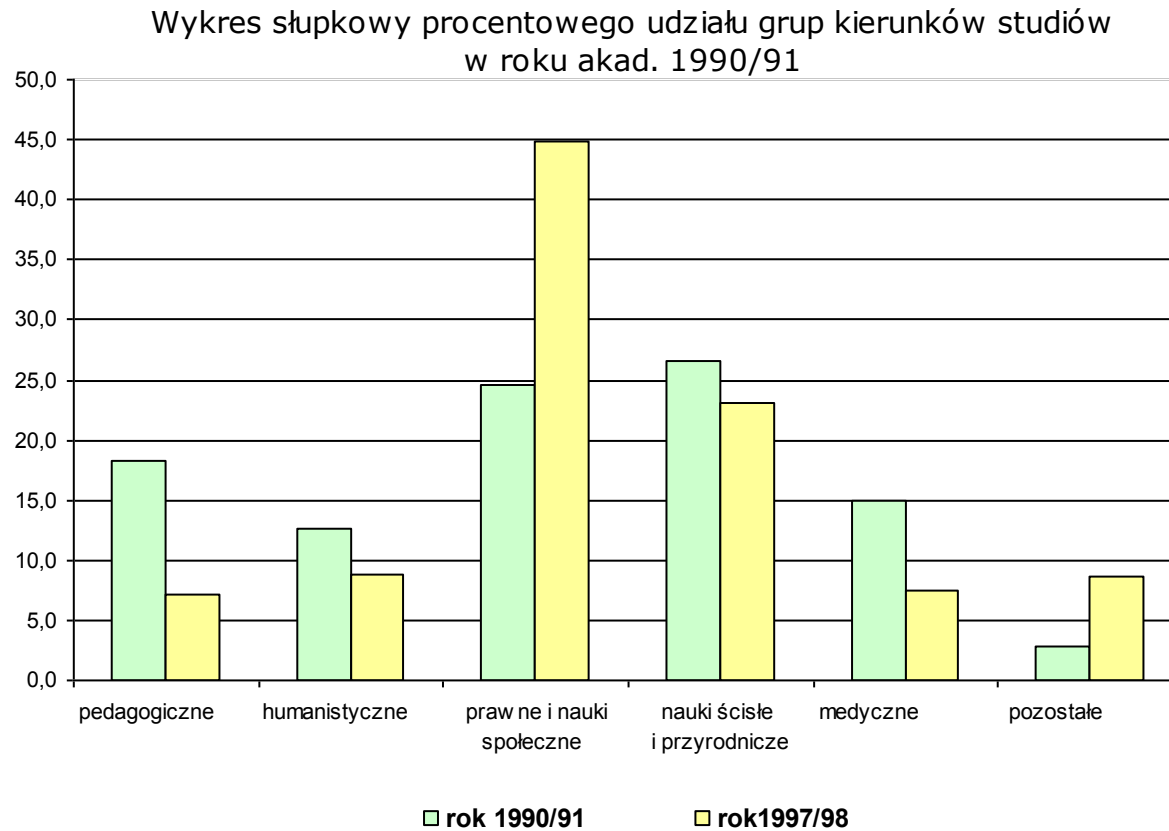
Wykres słupkowy

Wykres słupkowy procentowego udziału grup kierunków studiów
w roku akad. oraz 1997/98

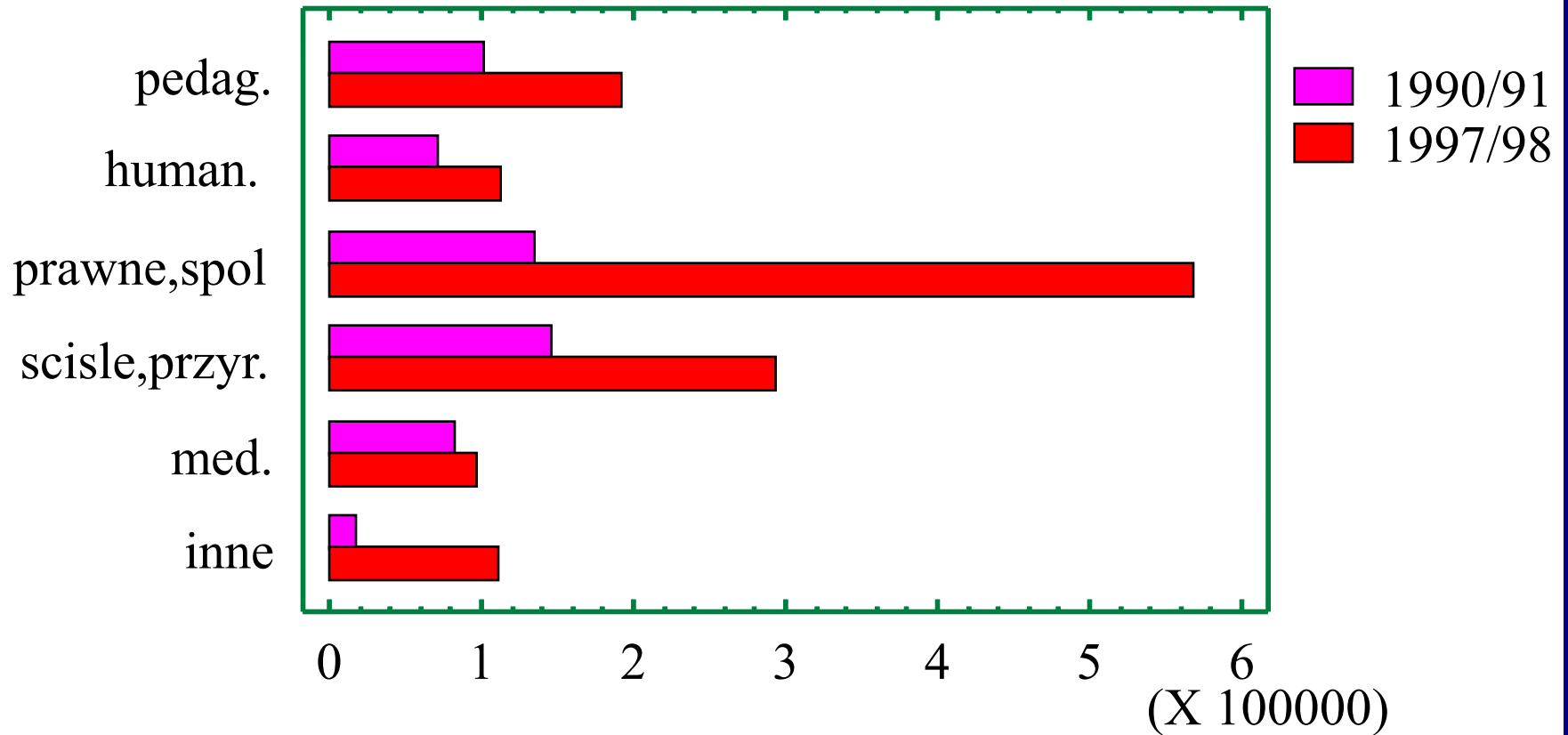

Prezentacja materiału statystycznego

Połączony wykres słupkowy

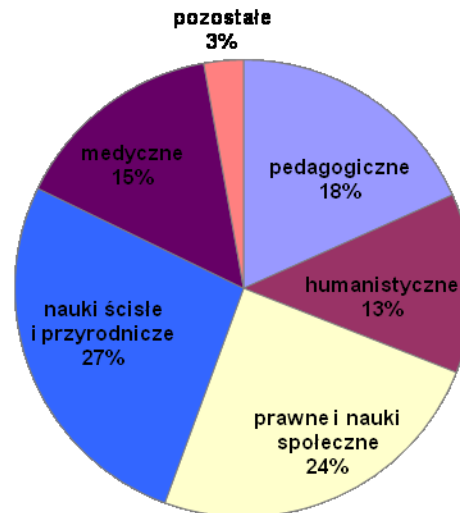
Połączony wykres słupkowy

Prezentacja materiału statystycznego

Wykres kołowy

**Wykres kołowy procentowego udziału grup kierunków studiów
w roku akad. 1990/91**

Kąt wycinka koła dla grupy humanistycznej =

$$0,127 \times 360^{\circ} = 45,72^{\circ}$$

Kąt wycinka koła odpowiadającego określonej kategorii =

$$\text{Liczebność kategorii / liczebność próbki}) \times 360^{\circ}.$$

$$\text{częstość kategorii} \times 100\% =$$

$$= (\text{pole wycinka} / \text{pole koła}) \times 100\%$$

Prezentacja materiału statystycznego

Wykres kołowy

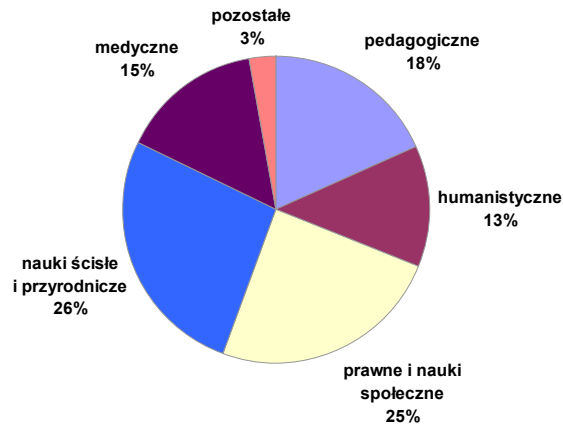
**Wykres kołowy procentowego udziału grup kierunków studiów
w roku akad. 1997/98**

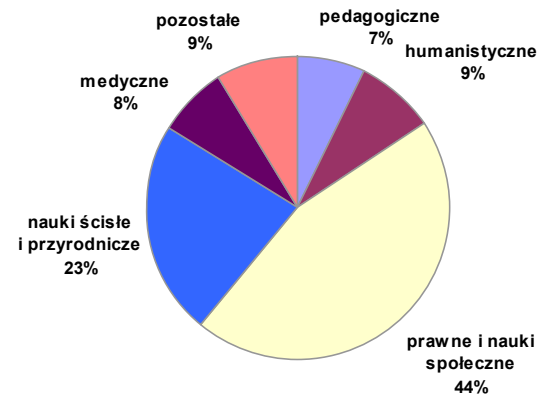
Prezentacja materiału statystycznego

Wykresy kołowe

Wykres kołowy procentowego udziału grup kierunków studiów w roku akad. 1990/91

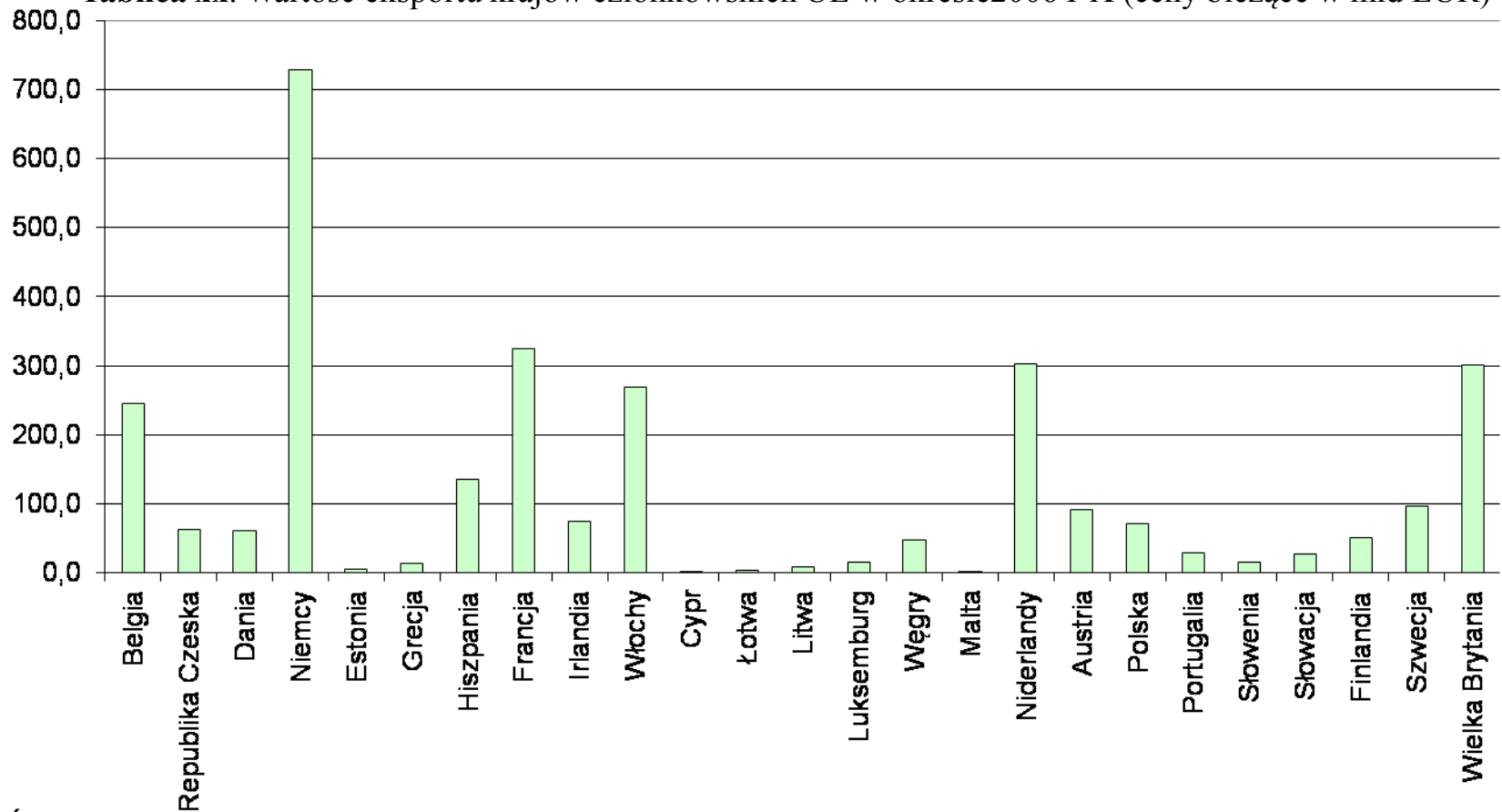
Wykres kołowy procentowego udziału grup kierunków studiów w roku akad. 1997/98

Wykres słupkowy

Przykład

Tablica xx. Wartość eksportu krajów członkowskich UE w okresie 2006 I-X (ceny bieżące w mld EUR)

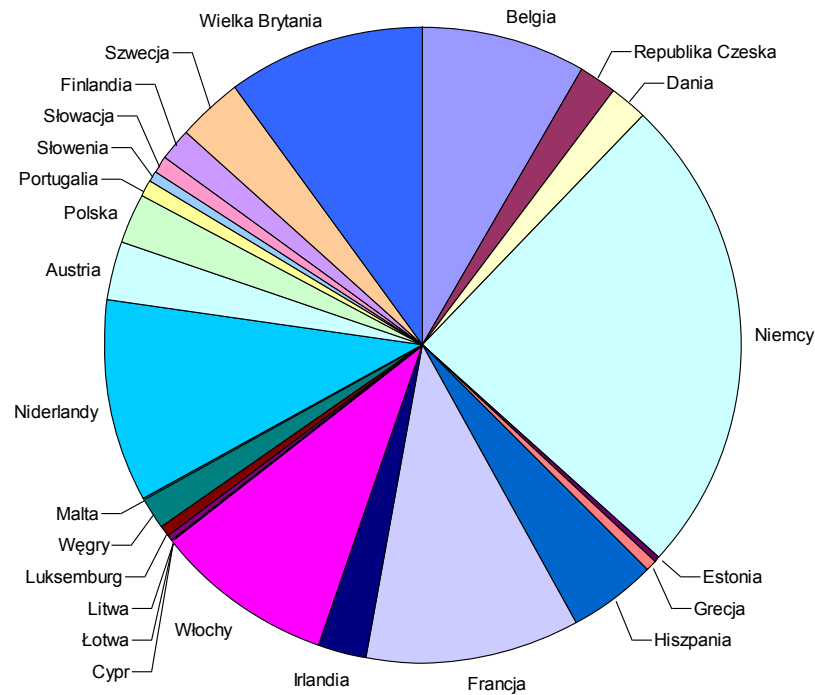

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_unia_europejska_wskazniki_krotkookresowe_01_2007.xls

Wykres kołowy

Przykład

Tablica xx. Wartość eksportu krajów członkowskich UE w okresie 2006 I-X (ceny bieżące w mld EUR)

Źródło:

http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_unia_europejska_wskazniki_krotkookresowe_01_2007.xls

Ograniczenia wykresów kołowych:

- ❑ można przedstawić jedynie dane procentowe
- ❑ w próbkce musi być co najmniej 1 obserwacja każdej kategorii (bo łączna suma pól wycinków musi stanowić 100 % pola koła)
- ❑ mało czytelne przy dużej liczbie kategorii
- ❑ analiza dwóch wykresów kołowych bardziej kłopotliwa niż połączonego wykresu słupkowego.

METODY OPISU DANYCH ILOŚCIOWYCH SKALARNYCH

Wykresy: diagramy, histogramy, łamane częstości,
wykresy przebiegu.

Przykład. W stu kolejnych rzutach kostką sześcienną
otrzymano wyniki (próbkę cechy dyskretnej o liczności
100):

5 2 2 6 3 2 5 3 1 2 5 3 6 2 5 4 4 6 1 6 4 5 5 2 4 6 1 4 4 3 4 2 4 2 4 4
1 1 4 5 3 1 5 6 5 6 1 5 6 2 4 5 5 2 5 4 5 5 1 1 2 2 5 5 2 6 3 5 5 4 1 4
5 5 1 4 3 2 1 2 6 1 2 1 6 5 1 3 6 1 5 6 6 2 2 3 5 5 2 4

Rozkład liczby oczek w próbce

<u>Wartość</u> (l. oczek)	1	2	3	4	5	6
<u>Liczność</u> (l. wystąpień)	16	19	9	17	25	14

Rozkład częstości liczby oczek w próbce

<u>Wartość</u> (l. oczek)	1	2	3	4	5	6
<u>Częstość</u>	0,16	0,19	0,09	0,17	0,25	0,14

Zwięzły opis próbki: **rozkład cechy w próbce**, tzn. zapisanie jakie wartości wystąpiły w próbce i ile razy, lub z jaką częstością.

Diagram liczebności

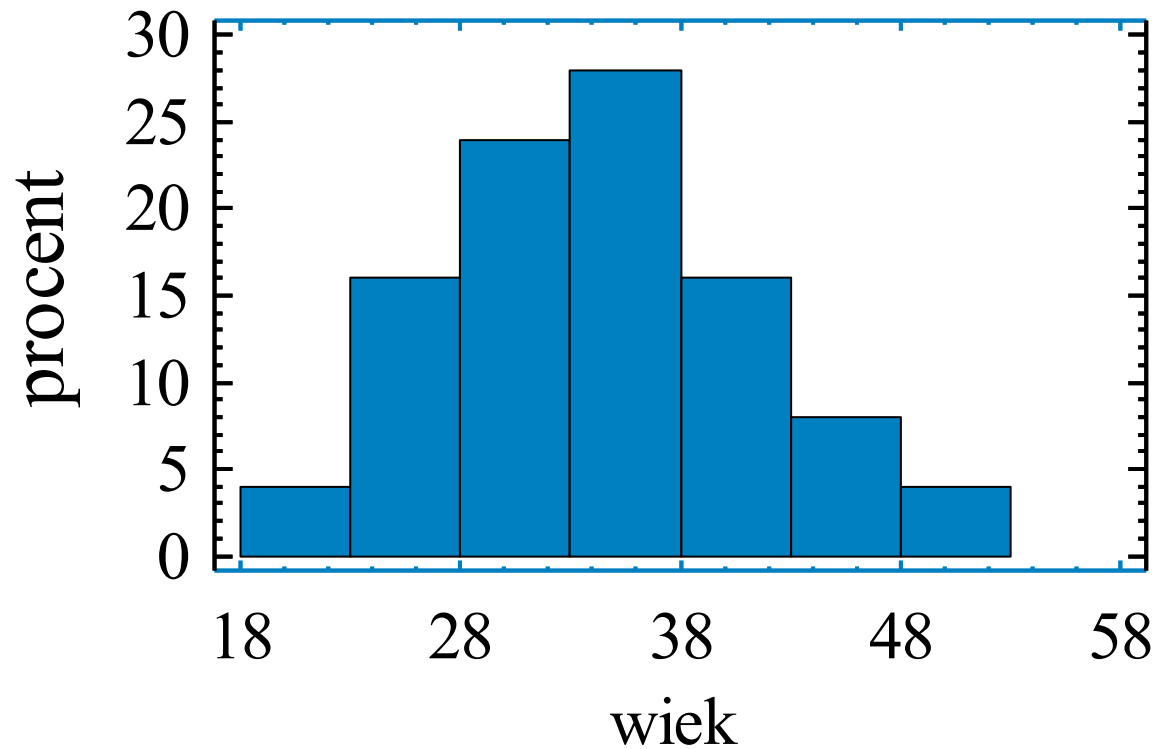
Diagram częstości

Przykład. Wiek **25** osób, które ubezpieczyły się w III filarze emerytalnym w pewnym zakładzie pracy: 30, **49**, 33, 35, 37, **20**, 31, 30, 36, 46, 39, 40, 38, 41, 35, 37, 24, 27, 36, 43, 45, 25, 32, 29, 28.

- ❑ **21 różnych wartości:** diagram rozkładu lat nieczytelny.
- ❑ **Agregacja danych:** przedziały wiekowe zawierające wszystkie obserwacje, liczba obserwacji w tych przedziałach.

<u>Przedział</u> (klasa)	<u>Obserwacje</u>	<u>Liczność</u>	<u>Częstość</u>
[18,23)	20	1	$1/25 = 0,04$
[23,28)	24, 27, 25	3	$3/25 = 0,12$
[28,33)	30, 30, 31, 32, 29, 28	6	$6/25 = 0,24$
[33,38)	33, 35, 37, 36, 35, 37, 36	7	$7/25 = 0,28$
[38,43)	39, 40, 38, 41	4	$4/25 = 0,16$
[43,48)	43, 45, 46	3	$3/25 = 0,12$
[48,53)	49	1	$1/25 = 0,04$

Histogram

$28+16+12+4=60\%$ pracowników ma co najmniej 33 lata

Prezentacja materiału statystycznego

Szeregi rozdzielcze przedziałowe są prezentowane za pomocą:

- Histogramów,
- Diagramów (wieloboków liczebności),
- Krzywych liczebności (lub częstości).

Histogram to wykres słupkowy, w którym podstawy prostokątów, leżące na osi odciętych, odpowiadają przedziałom klasowym, natomiast wysokości są określone na osi rzędnych przez odpowiadające im liczebności (bądź częstości).

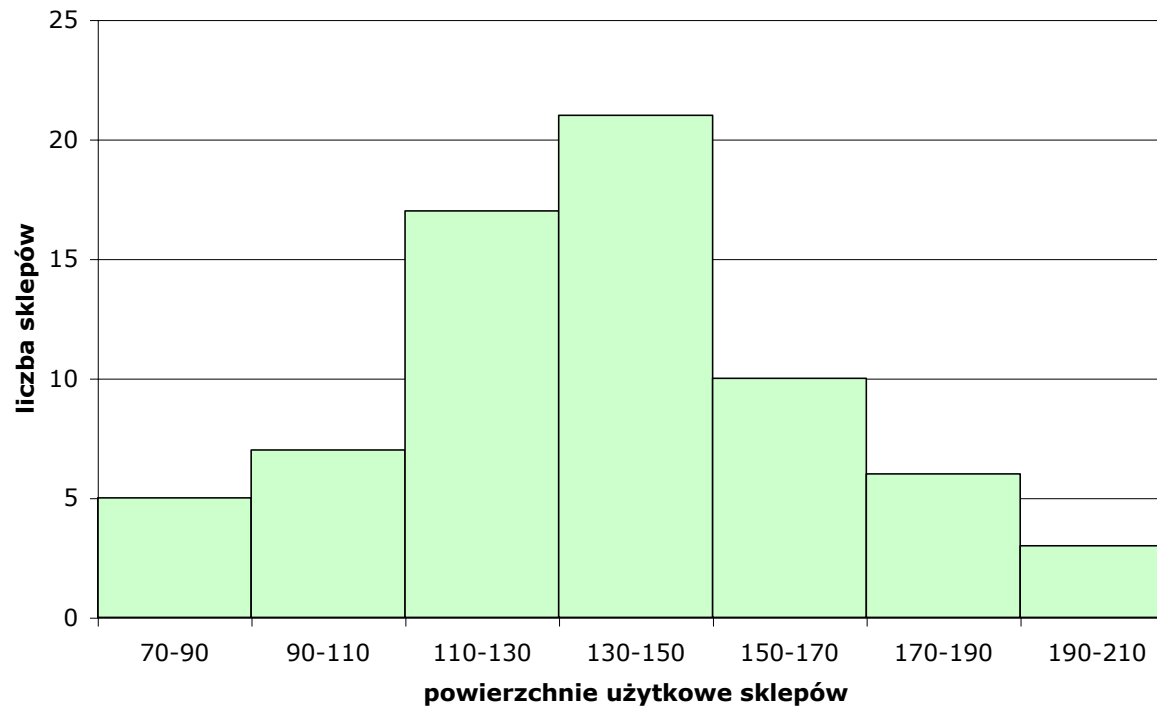
Diagram jest łamaną powstałą przez połączenie punktów, których współrzędnymi są środki przedziałów klasowych i odpowiadające im liczebności (lub częstości).

Krzywa liczebności to wygładzony wielobok liczebności.

Prezentacja materiału statystycznego

Przykład (prezentacja graficzna danych ilościowych)

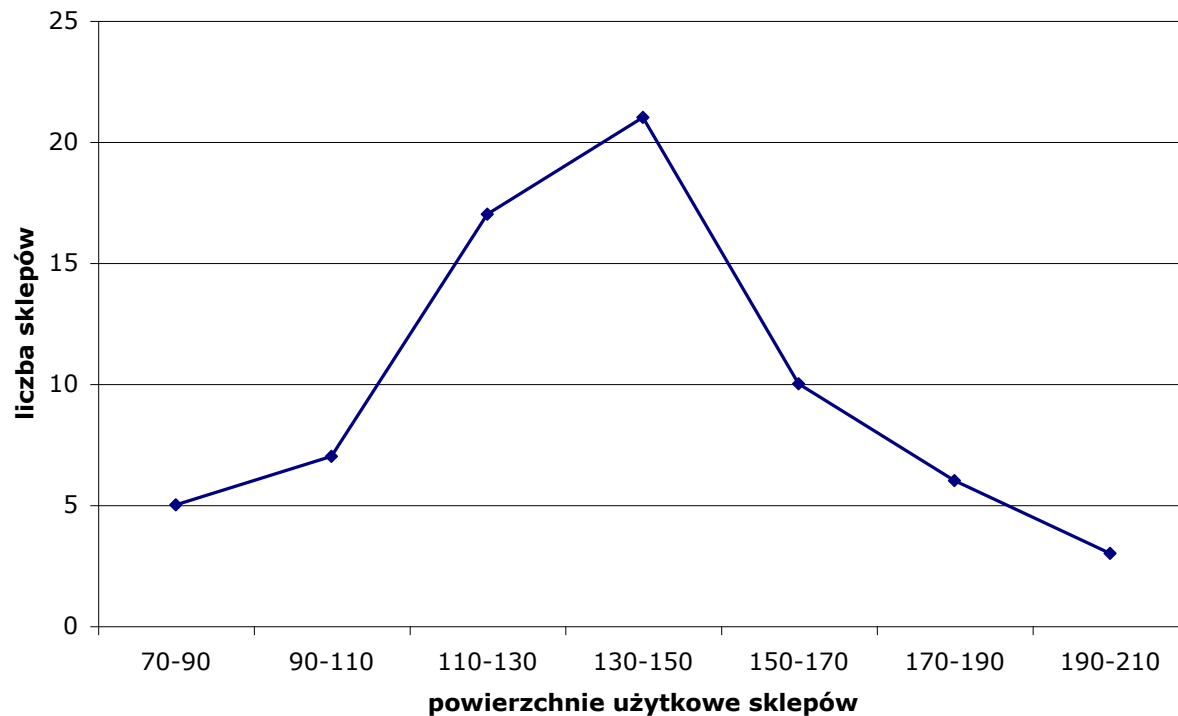
Histogram przedstawiający szereg rozdzielczy z przykładu (pow. sklepów)

■ Uwaga! Kształt histogramu dla szeregu częstości jest identyczny

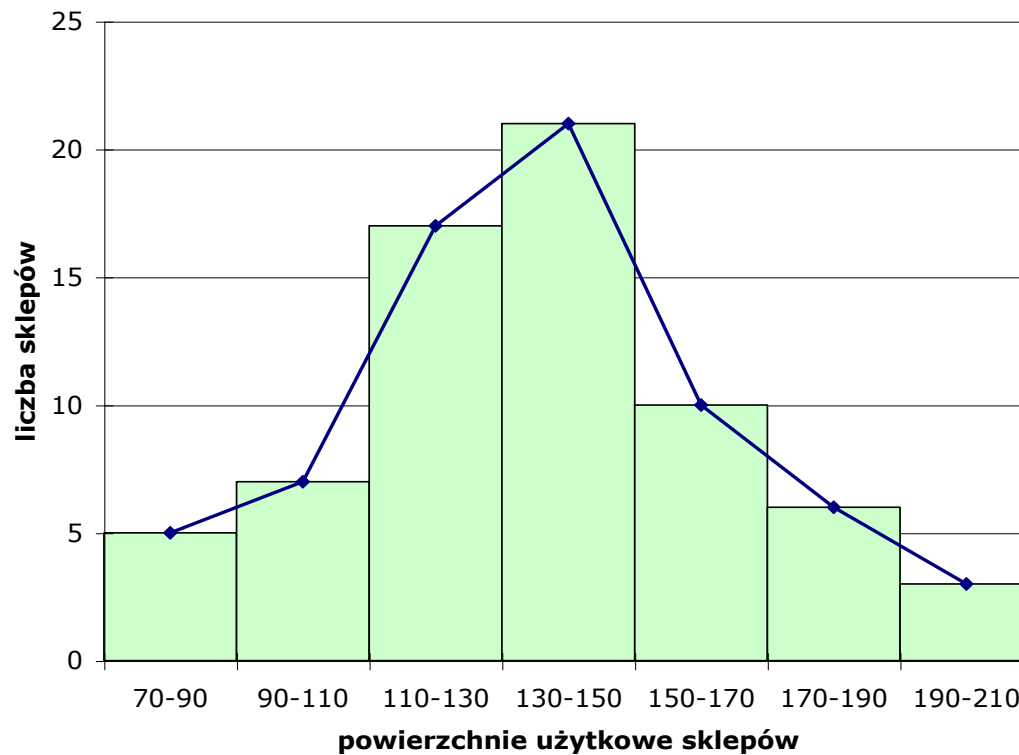
Prezentacja materiału statystycznego

Diagram szeregu rozdzielczego z przykładu (pow. sklepów)

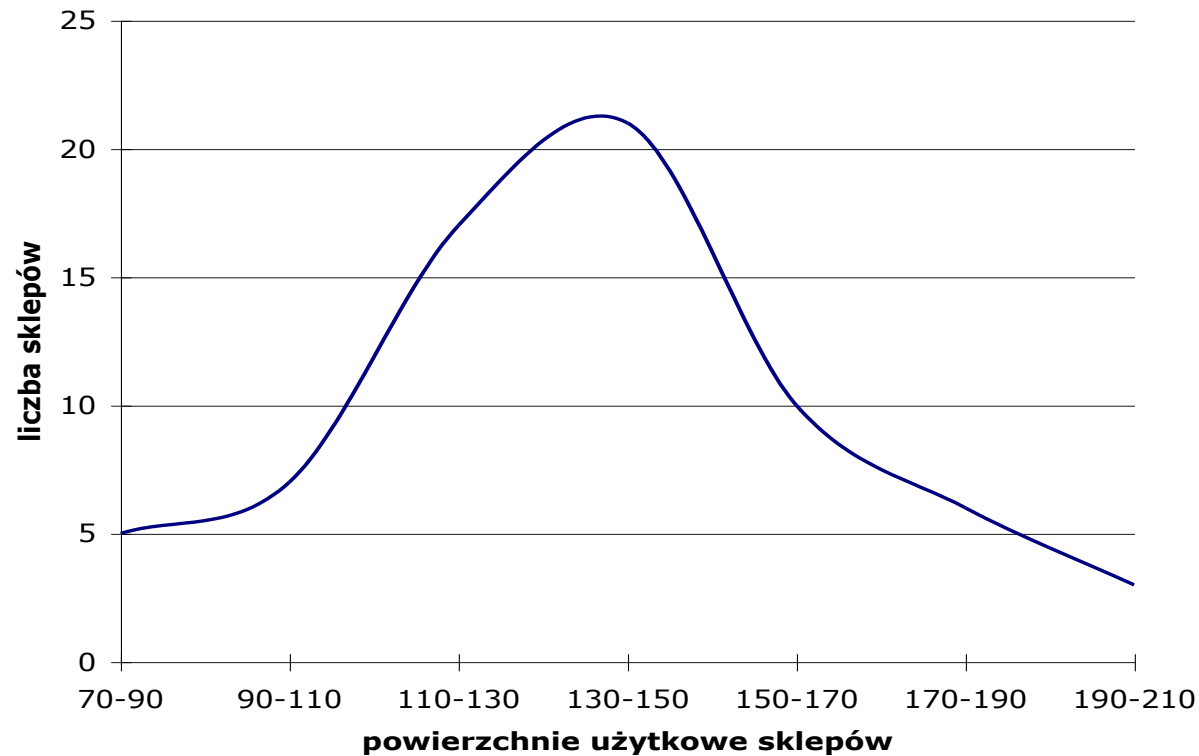
Prezentacja materiału statystycznego

Histogram oraz diagram przedstawiający szereg rozdzielczy przedziałowy

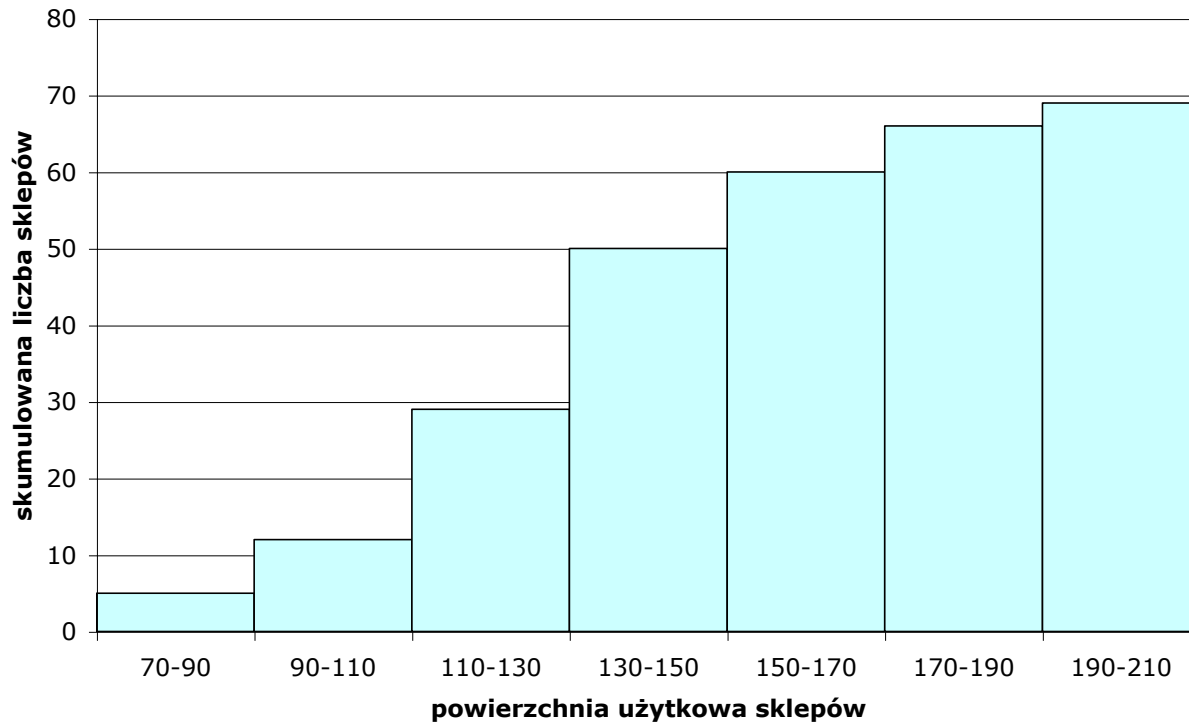
Prezentacja materiału statystycznego

Krzywa liczebności szeregu rozdzielczego

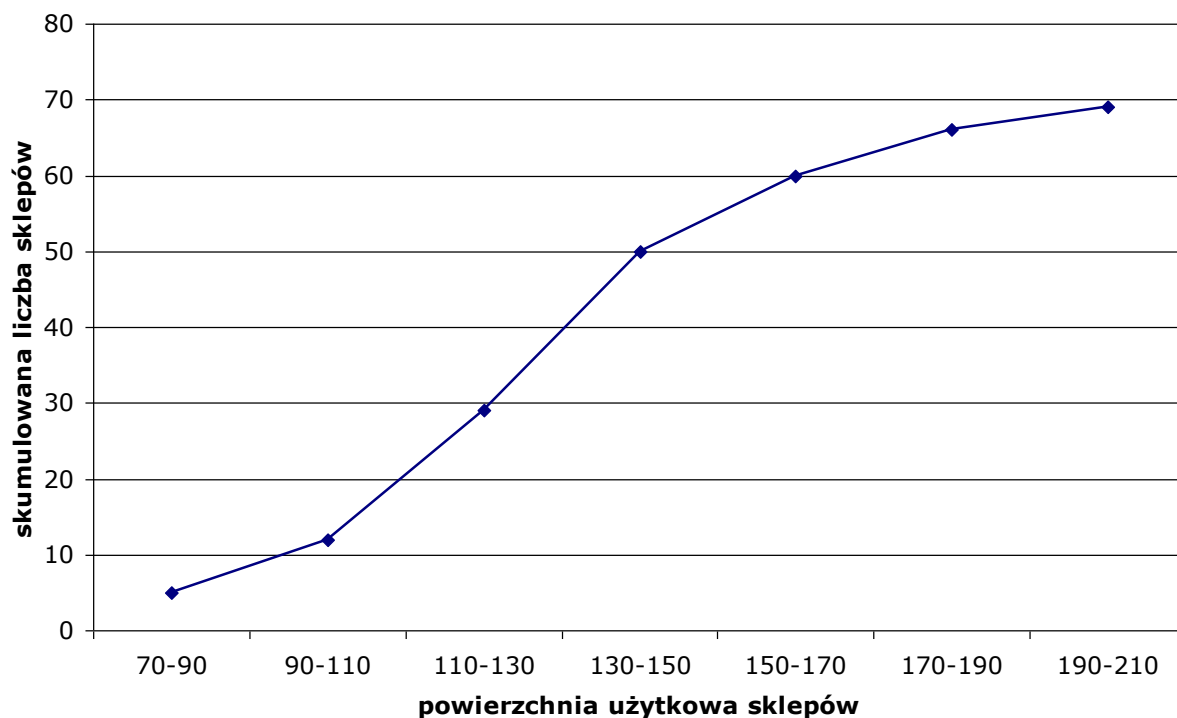
Prezentacja materiału statystycznego

Histogram przedstawiający szereg rozdzielczy skumulowany

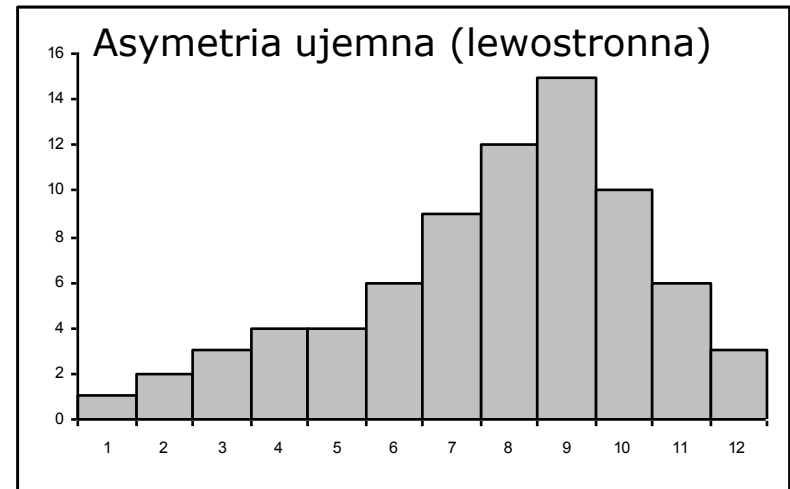
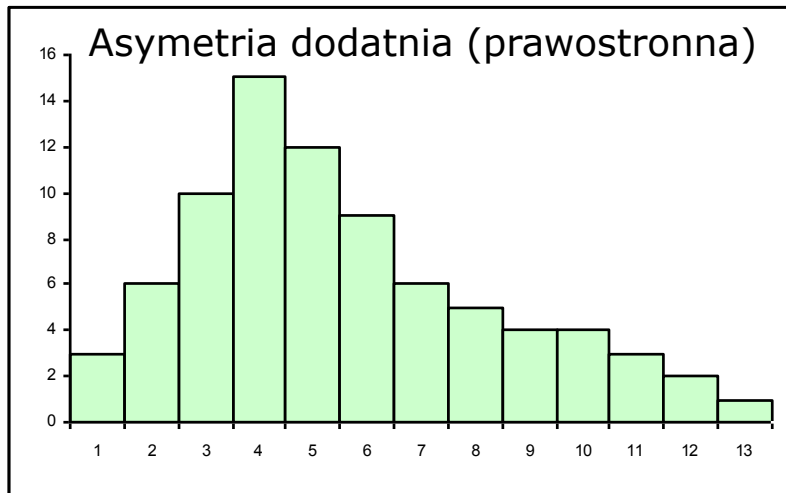
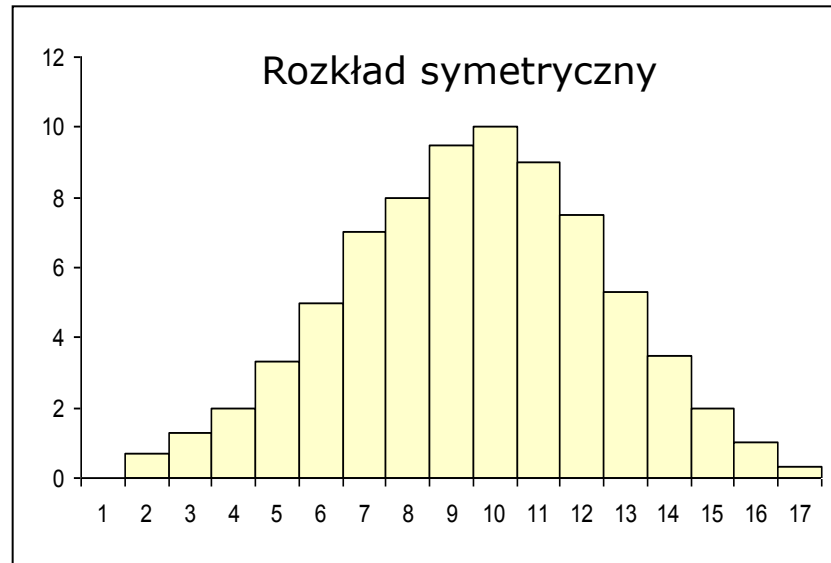

Prezentacja materiału statystycznego

Diagram szeregu rozdzielczego skumulowanego
(wykres dystrybuanty empirycznej)

Zmienność.

KONSTRUKCJA HISTOGRAMU

- ❑ Początkowy **wybór długości** przedziałów:

$$h = 2,64 \times IQR \times n^{-1/3}$$

n = liczność próbki, IQR = rozstęp międzykwartyłowy = zakres 50% "środkowych" wartości w próbce

- ❑ Obserwacja wpływu stopniowego **zwiększania lub zmniejszania** długości przedziałów na kształt histogramu:

$$\alpha h, \alpha^2 h, \dots$$

lub

$$\alpha^{-1} h, \alpha^{-2} h, \dots ;$$

$$\alpha > 1$$

Mała długość przedziału to : **nieregularność** histogramu

Duża długość przedziału to: za duże **wygładzenie** histogramu

Przy ustaleniu kompromisu pomiędzy zbyt dużym wygładzeniem histogramu (redukcją informacji) a dużą nieregularnością histogramu pomocne są dodatkowe informacje o naturze obserwowanego zjawiska, np. obserwacje z kilku różnych populacji mogą dawać histogramy wielomodalne.

❑ **Początek histogramu**: najmniejsza obserwacja stanowi środek pierwszego przedziału. Uśredniając kilka histogramów o nieznacznie przesuniętych początkach można uniezależnić się od wpływu początku histogramu na jego kształt.

WSKAŹNIKI SUMARYCZNE

WSKAŹNIKI POŁOŻENIA (miary położenia, parametry położenia) charakteryzują najbardziej reprezentatywne dane, centralną „tendencję” danych, określają „środek” próbki:

Niech : x_1, x_2, \dots, x_n - próbka o liczności n .

Wartość średnia w próbce (średnia próbkowa, średnia próbki)

$$\bar{x} = \frac{1}{n} (x_1 + x_2 + \dots + x_n) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$$

Mediana w próbce (mediana próbki, mediana próbkowa)

Niech $x_{(1)} \leq x_{(2)} \leq \dots \leq x_{(n-1)} \leq x_{(n)}$

uporządkowane w sposób rosnący wartości próbki:

$$x_{(1)} = \min\{x_1, x_2, \dots, x_n\}, \dots, x_{(n)} = \max\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

$$x_{med} = x_{((n+1)/2)}, \quad \text{gdy } n \text{ jest nieparzyste}$$

$$x_{med} = \frac{1}{2}(x_{(n/2)} + x_{(n/2+1)}), \quad \text{gdy } n \text{ jest parzyste.}$$

Przykład. Miesięczny dochód 11-tu osób:

Dochód (PLN)	2000	2500	3500	19000
Liczba osób	4	4	2	1

Średnie wynagrodzenie tej grupy osób to:

$$\bar{x} = \frac{1}{11} (4 \times 2000 + 4 \times 2500 + 2 \times 3500 + 19000) = \mathbf{4000}$$

2000, 2000, 2000, 2000, 2500, 2500, 2500, 2500, 3500, 3500, 19000

Mediana = 2500

Średnia wrażliwa na obserwacje odstające:

$\bar{x} = 4000 > 3500 = x_{(10)}, x_{(11)} = 19000$ - **średnia nie odzwierciedla „typowego” dochodu.**

Mediana odporna (mało wrażliwa) na obserwacje odstające:

$x_{med} = x_{(6)} = 2500$ - **mediana jest lepszą miarą przeciętnego wynagrodzenia niż średnia**

Przykład. Miesięczny dochód 10-ciu osób (w tys. PLN):

Dochód (PLN)	[1, 1,5)	[1,5, 2)	[2, 2,5)	[2,5, 3)
Liczba osób	2	2	4	2

Średnia na podstawie danych zgrupowanych:

$$\bar{x} = \sum_{i=1}^k \frac{n_i \tilde{x}_i}{n} = \frac{2 \times 1,25 + 2 \times 1,75 + 4 \times 2,25 + 2 \times 2,75}{10} = 2,05$$

Średnia ucinana (**ucięta**) (z parametrem k)

$$\bar{x}_{tk} = \frac{1}{n - 2k} \sum_{i=k+1}^{n-k} x_{(i)},$$

stosowana gdy wartości odstające są wynikiem błędu (błędne przetworzenie danych lub błędy przyrządów pomiarowych).

Ostrzeżenie: obserwacje odstające mogą być bardzo istotne, np. są wynikiem rozregulowania procesu produkcji

Średnia winsorowska (z parametrem k)

$$\bar{x}_{wk} = \frac{1}{n} \left[(k+1)x_{(k+1)} + \sum_{i=k+2}^{n-k-1} x_{(i)} + (k+1)x_{(n-k)} \right]$$

Stosowana w sytuacjach gdy wartości skrajne (k najmniejszych lub k największych) niepewne co do ich prawdziwych wartości (np. zostały utracone z bazy danych; nie mogły być zaobserwowane w przypadku badania czasu życia lub czasu bezawaryjnej pracy urządzenia gdy eksperymentator ma ograniczony czas obserwowania zjawiska.

Moda – najczęściej występująca wartość (lub wartości) w próbkce.

WSKAŹNIKI ROZPROSZENIA (**miary rozproszenia**, **parametry rozproszenia**) charakteryzują rozrzut danych, rozproszenie wartości próbki wokół parametru położenia.

Rozstęp próbki

$$R = x_{(n)} - x_{(1)},$$

Wariancja próbki (**w próbce**)

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2,$$

Odchylenie standardowe w próbce (próbki)

$$s = \sqrt{s^2}$$

Odchylenie przeciętne od wartości średniej

$$d_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |x_i - \bar{x}|$$

Dolny (pierwszy) kwartyl

Q_1 = mediana podpróbki składającej się z elementów próbki „mniejszych” od mediany x_{med} .

Górny (trzeci) kwartyl

Q_3 = mediana podpróbki składającej się z elementów próbki „większych” od mediany.

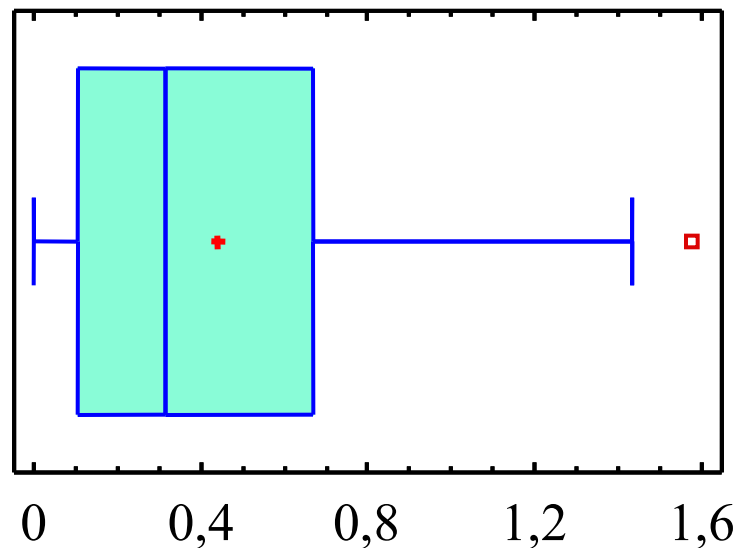
Rozstęp międzykwartylowy:

$$IQR = Q_3 - Q_1$$

WYKRES RAMKOWY (pudełkowy)

ilustruje wzajemne położenie pięciu wskaźników sumarycznych:

$$X_{(1)} = X_{min}, \quad Q_1, \quad X_{med}, \quad Q_3, \quad X_{(n)} = X_{max}.$$

Obserwacja
potencjalnie
odstająca

Z wykresu odczytujemy następujące wskaźniki:

- $Q_1 = 0,1$ = rzut na oś poziomą lewego boku prostokąta
- $Q_2 = 0,7$ = rzut na oś poziomą prawego boku prostokąta
- $Q_3 = 0,3$ = rzut na oś poziomą pionowego odcinka wewnątrz prostokąta
- IQR = długość podstawy prostokąta

Wąsy wykresu ramkowego = linie po obu stronach prostokąta.

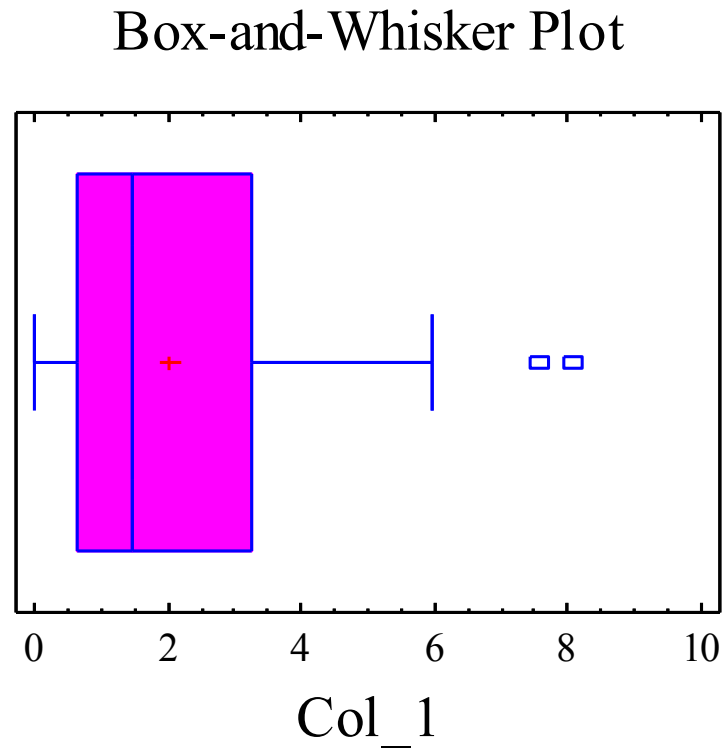
Rzut lewego wąsa na oś poziomą = przedział $[x^*, Q_1]$, gdzie

$$x^* = \min\{x_k: Q_1 - 3/2 \cdot IQR \leq x_k \leq Q_1\},$$

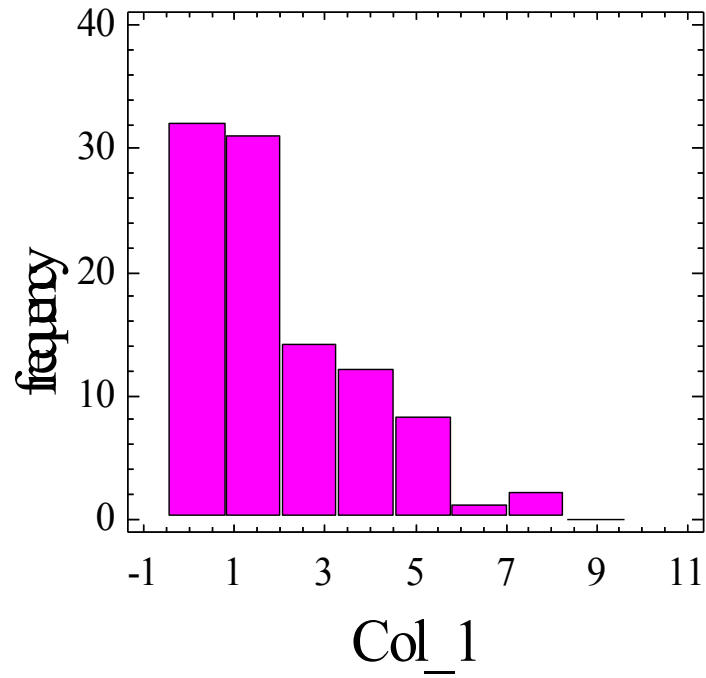
podobnie określamy rzut prawego wąsa = przedział $[x^*, Q_1]$, gdzie

$$x^* = \max\{x_k: Q_3 \leq x_k \leq Q_3 + 3/2 \cdot IQR\}$$

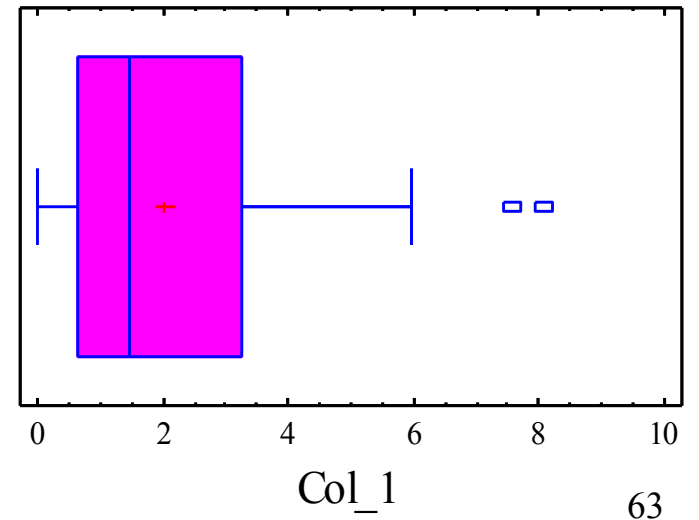
Count = 100
Average = 2,02544
Median = 1,46467
Variance = 3,16395
Standard deviation = 1,77875
Minimum = 0,0150559
Maximum = 8,05684
Range = 8,04179
Lower quartile = 0,638618
Upper quartile = 3,23695
Interquartile range = 2,59833
Coeff. of variation = 87,8206%

Histogram

Box-and-Whisker Plot

Summary Statistics for RAND1

Count = 100

Average = -0,110696

Median = -0,0516888

Variance = 1,07775

Standard deviation = 1,03815

Minimum = -3,36516

Maximum = 2,26235

Range = 5,62751

Lower quartile = -0,726224

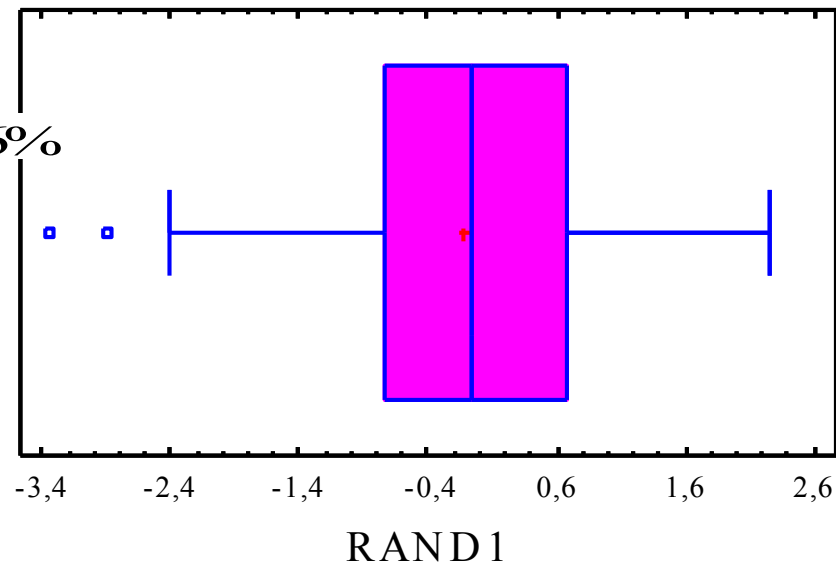
Upper quartile = 0,680553

Interquartile range = 1,40678

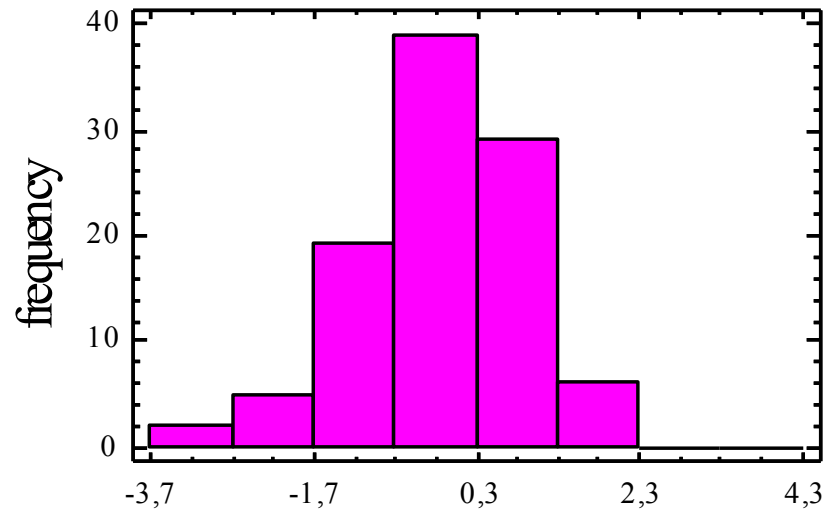
Std. skewness = -1,86072

Coeff. of variation = -937,836%

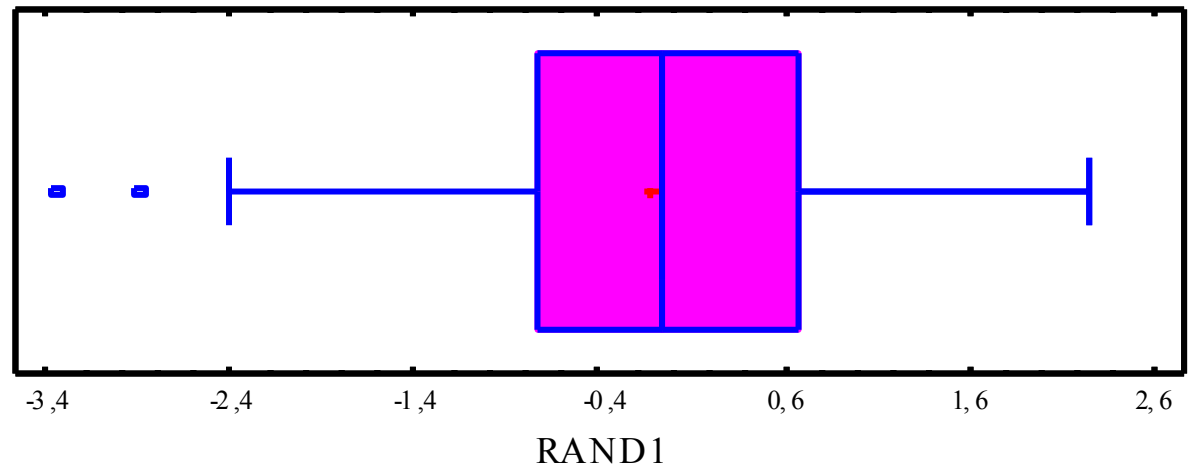
Box-and-Whisker Plot

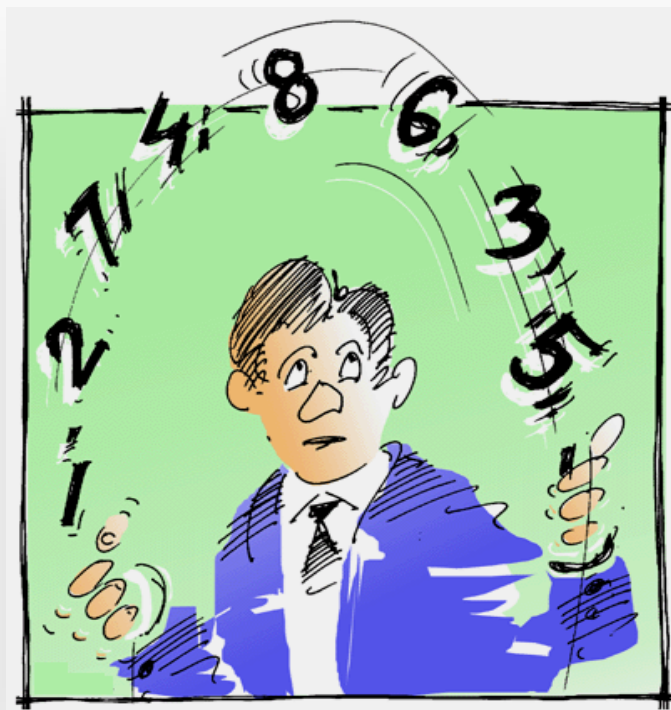

Histogram

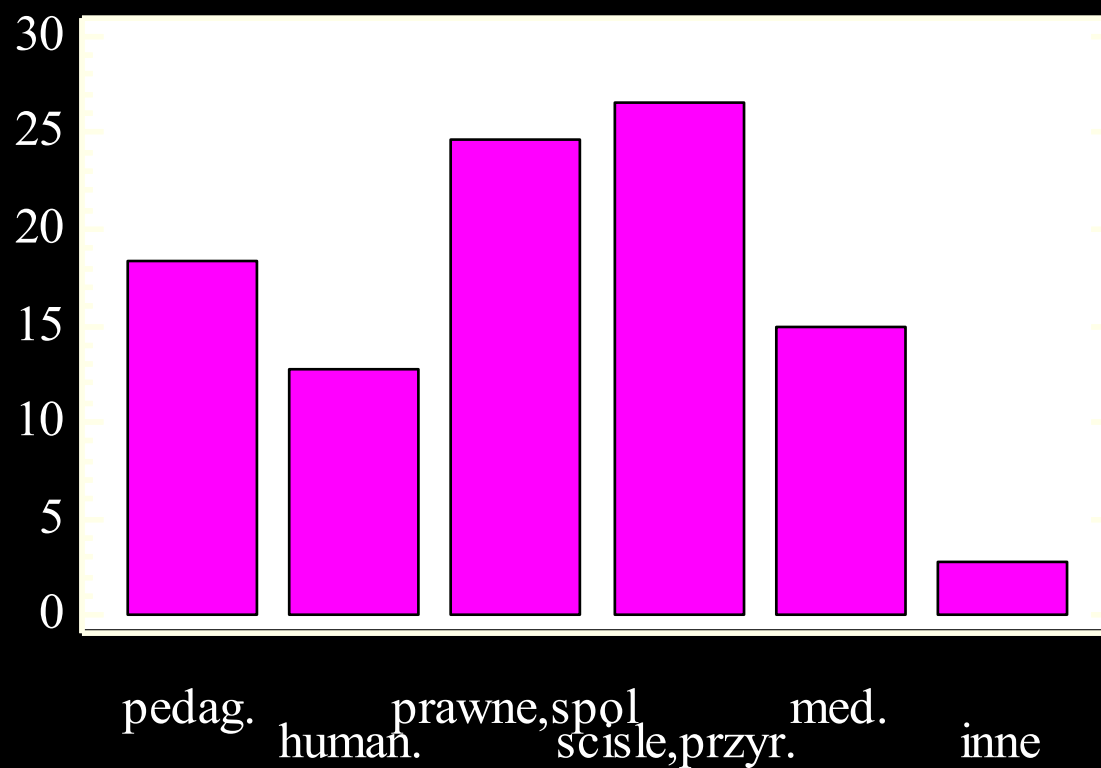
Box-and-Whisker Plot

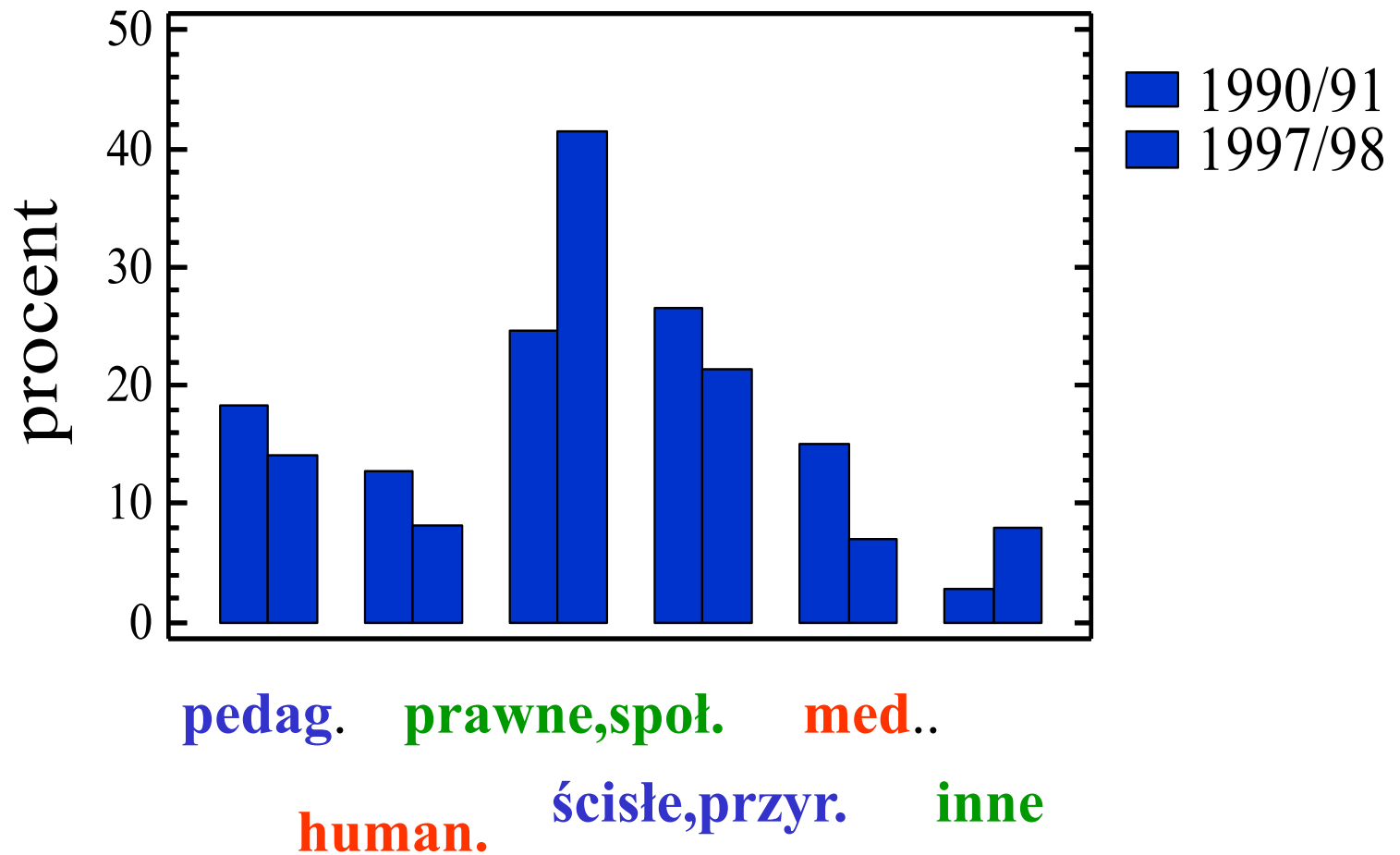

Dziękuję za uwagę

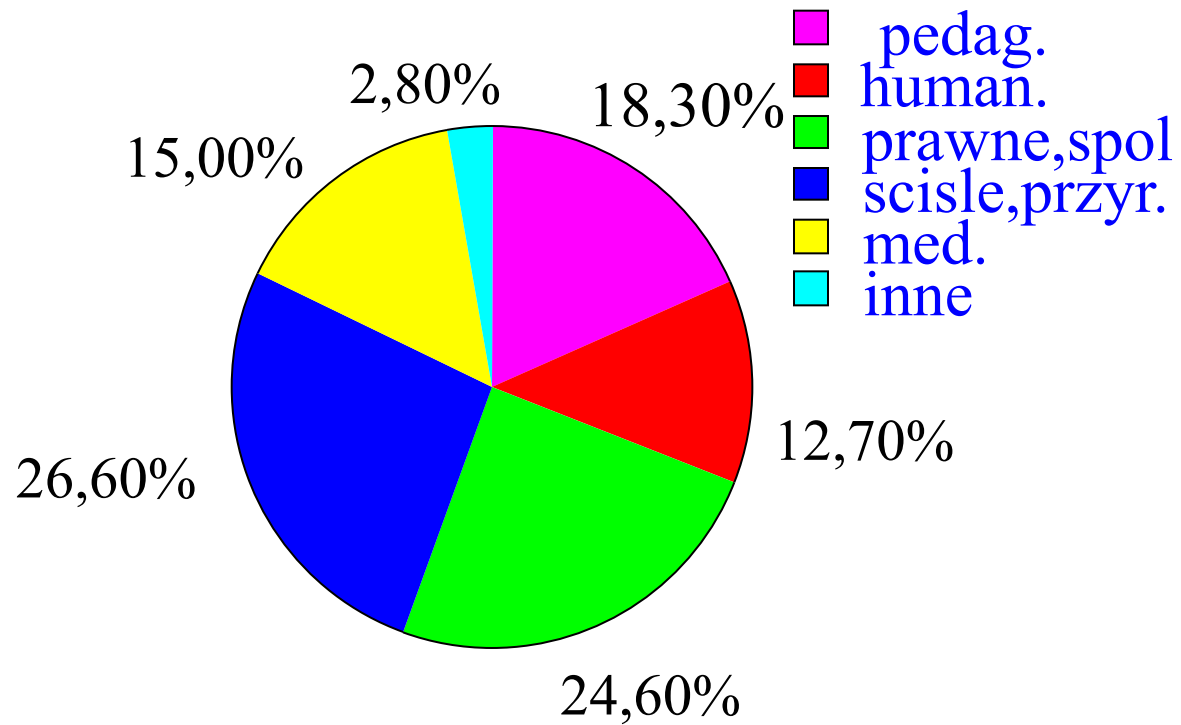
Wykres słupkowy procentowego udziału grup kierunków studiów w r. ak. 1990/91

Połączony wykres słupkowy

1990/91

Na osiach poziomych: granice klas wiekowych (przedziałów)
wysokości słupków = procentowy udział każdej klasy w próbkce

Wysokość słupka = częstość klasy x 100%.

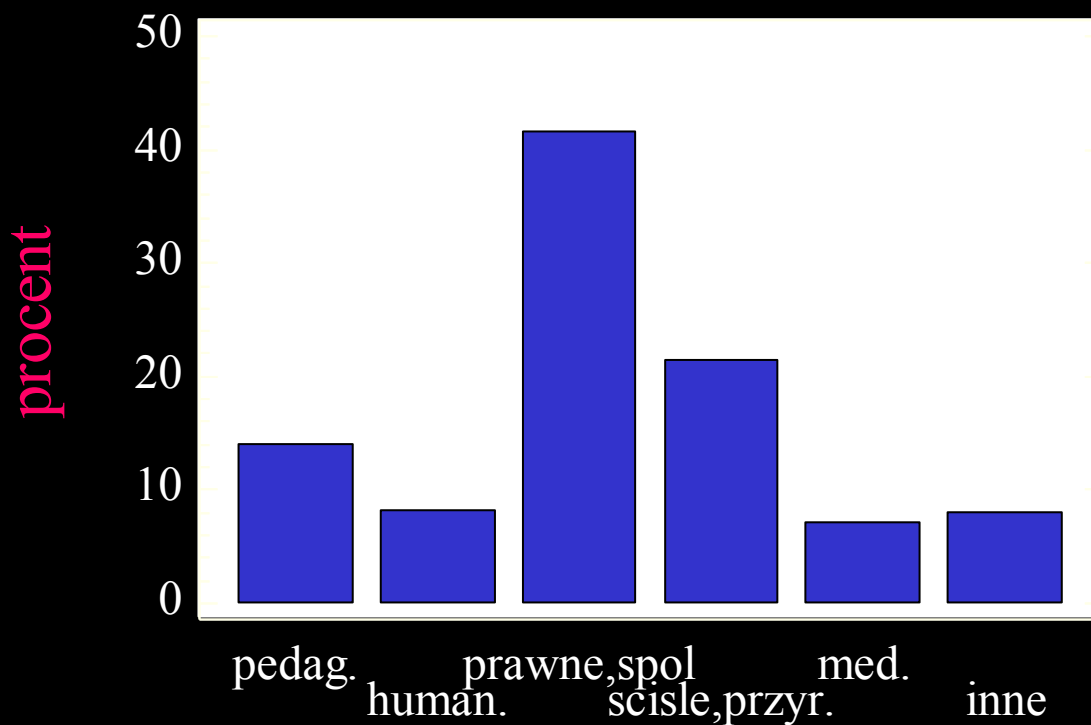
Pole słupka =

stała długość przedziału x częstość x 100

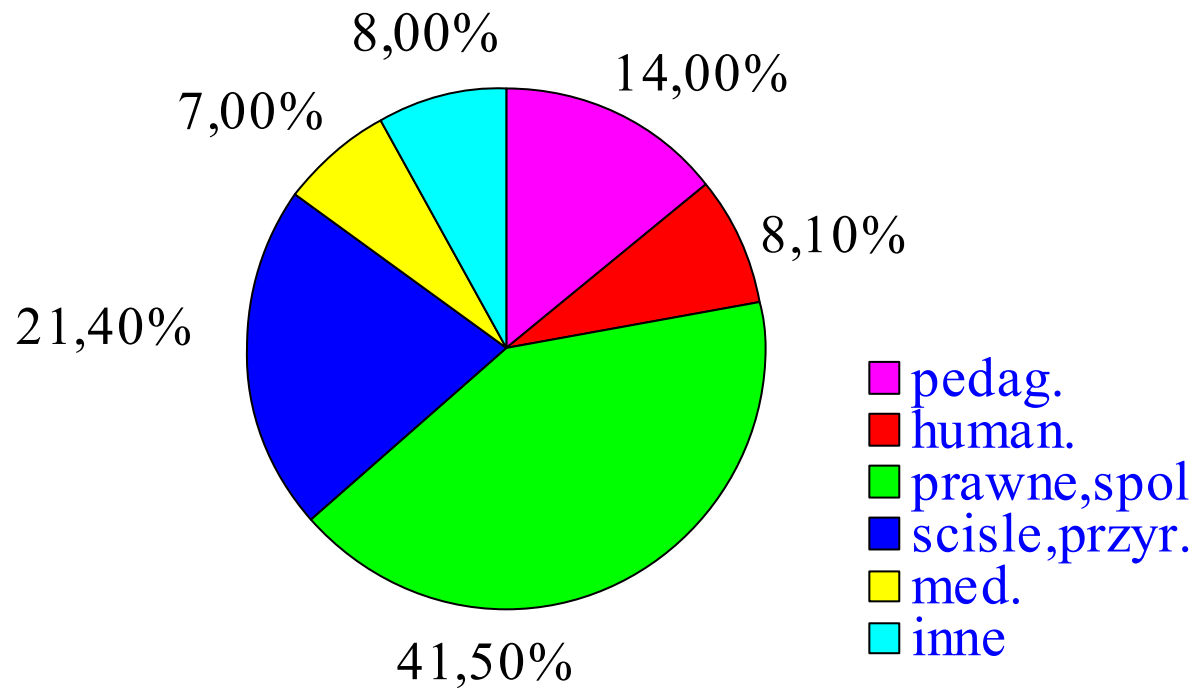
Histogram **liczebności**: wysokość słupka = **liczność klasy**

Histogram **częstości**: wysokość słupka = **częstość klasy**

Wykres słupkowy procentowego udziału grup kierunków studiów w r. ak. 1997/98

1997/98

Grupa kierunków

rok 1990/91

rok 1997/98

liczba

%

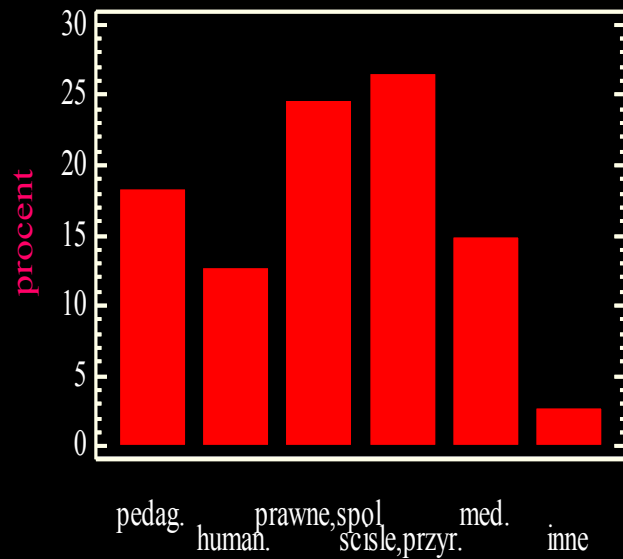
liczba

%

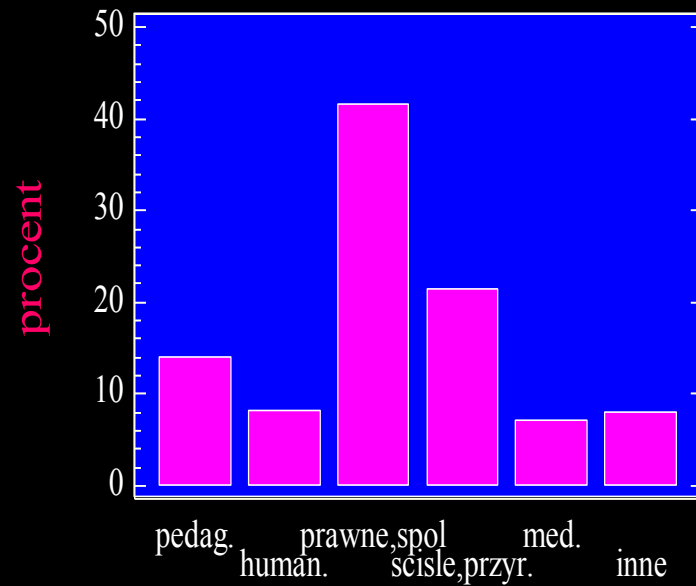
1. pedagogiczne	99 552	18,3	91 100	14,0
2. humanistyczne	69 088	12,7	110 565	8,1
3. prawne i nauki społeczne	133 824	24,6	566 475	41,5
4. nauki ścisłe i przyrodnicze	144 704	26,6	292 110	21,4
5. medyczne	81 600	15,0	95 550	7,0
6. pozostałe	15 232	2,8	109 200	8,0
ogółem	544 000	100	1 365 000	100

Wykresy słupkowe

1990/91

1997/98

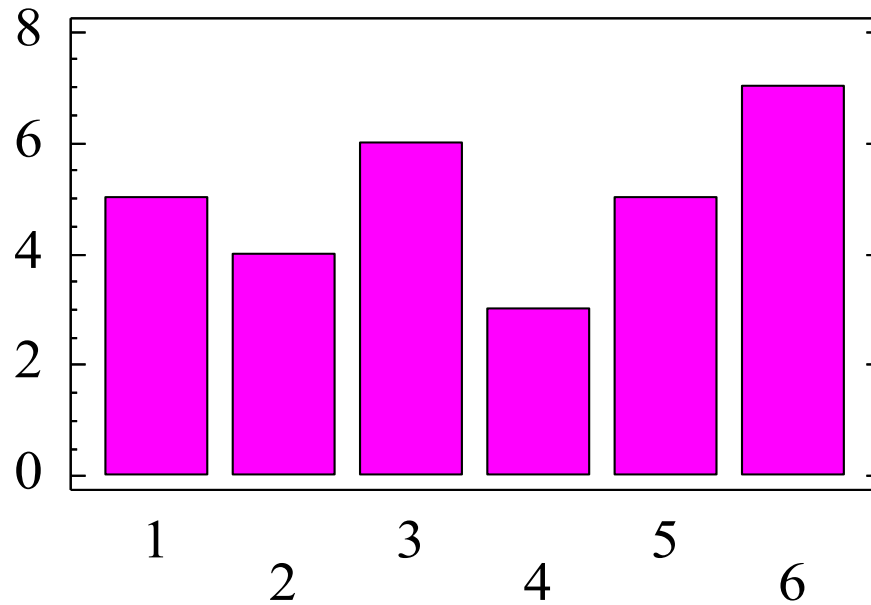

Przykład. W 30 rzutach kostką sześcienną otrzymano liczby oczek:

3 5 6 1 4 6 2 3 5 6 2 6 5 3 5 4
6 6 5 1 5 2 4 3 6 1 1 2 1 3 3 6

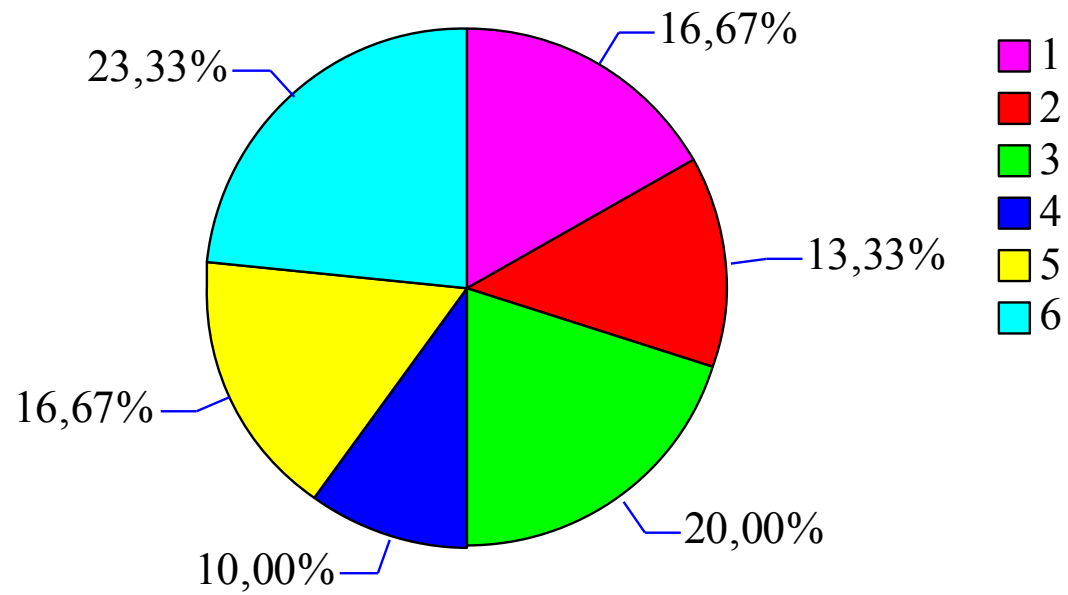
wartość (liczba oczek)	1	2	3	4	5	6
liczność (liczba wystąpień)	5	4	6	3	5	7
częstość	$\frac{5}{30}$	$\frac{4}{30}$	$\frac{6}{30}$	$\frac{3}{30}$	$\frac{5}{30}$	$\frac{7}{30}$

Diagram liczebności

Liczba oczek

Wykres kołowy

Wstępna analiza danych

Opis danych surowych:

2 próbki o liczebnościach **n = 544000** oraz **m = 1365000**

- **cecha jakościowa:** grupa kierunków studiów
- **6 kategorii** (klas, atrybutów) cechy
- **atrybuty:** grupa kierunków pedagogicznych, humanistycznych, medycznych,

Najliczniejsze grupy kierunków:

nauki ścisłe i przyrodnicze w 1990/91 roku

prawo i nauki społeczne w 1997/98 roku

Procentowy udział klasy =

$$\text{(liczność klasy / liczebność próbki)} \times 100\% = \text{częstość} \times 100\%$$

Metody opisu danych jakościowych

wykres słupkowy, wykres kołowy

Przykład. Liczby studentów w kraju na różnych kierunkach studiów w roku ak. 1990/91 oraz 1997/98

podane są w tabeli. Wykonamy:

- wstępną analizę danych
- wykresy słupkowe (procentowe, ilościowe)
- wykresy kołowe